

Salli oSallisuus! -seminaari
Carelicum, Joensuu
21.05.2014

Järjestöt osallisuuden edistäjinä

Pekka Mykrä
kehittämispäällikkö
Raha-automaattiyhdistys
pekka.mykra@ray.fi

muutama sana osallisuus -käsitteestä

- tullut hyvinvointikeskusteluun 2000-luvulla
- käyttö on lisääntynyt räjähdysmäisesti viime vuosina.
- on erittäin moniulotteinen >< käytetään lukuisin eri tavoin
- esiintyi pääministeri Vanhasen (2007) hallitusohjelmassa yhden kerran
- esiintyi Kataisen (2011) hallitusohjelmassa kymmenkunta kertaa
- kansallisessa Kaste-ohjelmassa (II-vaihe 2012–2015) 13 kertaa
  - Kaste -ohjelman yhtenä keskeisimpänä tavoitteena on parantaa riskiryhmien mahdollisuutta osallisuuteen, hyvinvointiin ja terveyteen
  - ... muun muassa pitkäaikaistyöttömien ja vaikeasti työllistyvien työelämäosallisuuden edistäminen, vammaisten henkilöiden, etnisten ja kielellisten vähemmistöjen, maahanmuuttajien sekä mielenterveys- ja päihdekuntoutujien koulutus-mahdollisuuksien ja työllistymisen parantaminen ja pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen
- Osallistava sosiaaliturva –työryhmän väliraportti, STM 2014:11
  - 'Osallisuus' 4 kertaa
  - 'Osallistava' 51 kertaa

Osallistava sosiaaliturva

TYÖRYHMÄN VÄLIRAPORTTI / STM raportteja ja muistioita 2014:11

- ”Osallistavan sosiaaliturvan tavoitteena on työikäisen väestön osallisuuden ja työllistymisedellytysten edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäisy.
- Osallistavan sosiaaliturvan myötä työikäisen työelämän ja opiskelun ulkopuolella olevan väestön mahdollisuudet aktiiviseen toimintaan lisääntyvät.
- Kuntien ja kolmannen sektorin asema aktiivitoimien tarjoajana ja toteuttajana kasvaa.
- Sosiaaliturvan saajat tulevat entistä vahvemmin mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.
- Sosiaaliturvan rahoitusjärjestelmä kannustaa kuntia nykyistä enemmän osallistavien toimien tarjoamiseen.
- Osallistava sosiaaliturva kannustaa ihmisiä aktiiviseen toimintaan.”

Osallisena missä ja kenen ehdoilla...?

- Kun ihmisten osallisuutta käytännön toimintojen tasolla vaalitaan tai vahvistetaan, asioiden konkretisoimiseksi tärkeitä kysymyksiä ovat ainakin:
  - 1) kenen osallisuudesta puhutaan
  - 2) osallisena missä
  - 3) osallisena millä tavalla
  - 4) osallisena kenen ehdoilla
- Hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta ehkä se kaikkein tärkein kysymys on:
  - 5) millä tavalla osallisuus lopulta vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin

Osallisuuden kaksi puolta

Osallisuus on

- mukana olemista jossain,
- osallistumista ja myötävaikuttamista johonkin,
- yhteisön jäsenyyttä, porukoihin kuulumista,
- jonkinlaista tietoista toiminnallista aktiivisuutta

Toisaalta osallisuuteen ehdottomasti liittyy se toinen puoli;

- osallisuus tuottaa osallisille jotain,
- joko konkreettista hyötyä (hyvinvointia tai mitä tahansa se onkin),
- mahdollisuuksia, oikeuksia, merkityksiä tai
- myönteisiä kokemuksia 'johonkin kuulumisesta'.

Osallisuuden palkitsevuus tukee toiminnallista aktiivisuutta ja päinvastoin.

Osallisuus on demokratian kannalta hyödyllistä

- Hyvin konkreettisella tavalla osallisuus ja osallistuminen liittyvät suomalaisen demokraattisen yhteiskunnan peruskysymyksiin
- Kansanvaltaa on vaikea edes ajatella ilman, että kansalaiset
  - osallistuvat heille kuuluvan vallan käyttämiseen,
  - ilmaisevat omia käsityksiään,
  - ovat mukana tekemässä aloitteita,
  - valmistelemassa asioita,
  - päättämässä niistä ja
  - antamassa palautetta
- Samalla he pääsevät osalliseksi myös siitä hyvinvoinnista, elintasosta ja elämisen mahdollisuuksista, joita yhteiskunnan toimeliaisuudella saadaan aikaan.
- Osallisuuden kahta puolta ilmentää sekin, että vaalien aikaan käydään usein keskustelua siitä onko sellaisilla ihmisillä oikeutta arvostella vallanpitäjiä, jotka eivät itse ole osallistuneet heidän valitsemiseensa.

Osallisuus kansalaisaktiivisuutena

- Suomalainen valtiovalta onkin useimmiten ilmaissut huolensa osallisuudesta silloin, kun kansalaisten aktiivisuudessa käydä vaaliuurnilla on tapahtunut ei-toivottua kehitystä.
- Näissä yhteyksissä osallisuus ja osallistuminen ovat tarkoittaneet nimenomaan osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon
- Näistä lähtökohdista valtiovalta on käynnistänyt useita hankkeita kansalaistoiminnan aktivoimiseksi.
- Tässä yhteydessä on tietysti hyvä muistaa, että 1990-luvun lopussa uudistettuun Suomen perustuslakiin kirjattiin lausuma: "Julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon" (Perustuslaki 731/1999, § 14).

Osallistumisesta osallisuuteen

- 2000-luvulla on vaikea löytää hyvinvointiin liittyvää lainsäädäntöhanketta tai julkishallinnon toimenpideohjelmia, jossa osallisuus terminä ei olisi näkyvästi mukana.
- Kun aiemmin puhuttiin enemmän osallistumisesta, viime vuosina ylätasoinen yleiskäsitteeksi on yhä vahvemmin tullut osallisuus.
- Vuoden 2006 nuorisolain valmistelu on käsitteen määrittelyn näkökulmasta mielenkiintoinen prosessi.
- Lakia koskevassa hallituksen esityksessä osallisuus-termiä ei vielä käytetty. 'Osallistuminen' esiintyy siinä parikymmentä kertaa. Useimmiten sitä käytetään merkityksessä 'nuorison osallistuminen itseään koskeviin päätöksiin'.
- Osallistuminen yhdistettiin läheisesti kansalaistoimintaan, aktiiviseen kansalaisuuteen ja sosiaaliseen vahvistamiseen.
- Myöhemmissä keskusteluissa nuo kaikki on linkitetty tai jopa sisällytetty osallisuuteen.

Muutama nuorisolain valmisteluprosessista poimittu virke ...

(HE 28/2005)

- Nuorten kansalaistoiminta on osa aktiivista kansalaisuutta.
- Aktiivinen kansalaisuus on yhteisön jäsenyyttä. Se voi olla elämäntapavalintoja sekä erilaista yhteiskunnallista aktivismia.
- Sosiaalinen vahvistaminen on kohdennettua toimintaa, joka keskittyy syrjäytymisen riskiryhmässä oleviin nuoriin.
- Sosiaalisella vahvistamisella korvataan syrjäytymisen ja syrjäytymisen ehkäisyn käsitteet. Sosiaalinen vahvistaminen ei ole syrjäytymisen ehkäisyn tapaan käsitteellisesti leimaava, vaan kyseessä on prosessi, jossa parannetaan asteittain nuoren elämäntilannetta ja -hallintaa.
- Sosiaalisen vahvistamisen tavoitteena on nuoren saaminen yhteisölliseen toimintaan aktiiviseksi kansalaiseksi"
- Tekstissä kuvatussa mielessä 'sosiaalinen vahvistaminen' on luonteella tavalla 'syrjäytymisen ehkäisyn' synonyymi. Se tarkoittaa kutakuinkin samaa kuin 'osallisuuden vahvistaminen'. Ne kaikki ovat hyvinvoinnin edistämisessä ehdottoman tärkeitä tavoitteita.

Työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön uudistaminen

Eveliina Pöyhönen

Osallisuudesta

- Osallisuuden käsite liittyy yhteisöön osallistumiseen ja siinä osallisena olemiseen
- Sosiaalinen osallisuus tuottaa ihmisille hyvinvointia ja terveyttä, koska osallisuus luo mielekästä merkitystä elämään
- Osallisuuden käänköpuoli on sosiaalinen syrjäytyminen
- Osallisuus ei ole staattinen tila

'Osallisuuden edistäminen'

- "Osallisuus merkitsee mukanaoloa, vaikuttamista sekä huolenpitoa ja yhteisesti rakennetusta hyvinvoinnista osalliseksi pääsemistä. ...
- Sosiaali- ja terveyspolitiikalla tuetaan eri-ikäisten lasten ja aikuisten, naisten ja miesten sekä kieli-, kulttuuri- ja muiden vähemmistö- tai erityisryhmien osallisuutta ja ihmisarvoista elämää.
- Näihin asioihin vaikutetaan keskeisesti myös työtä, asumista, koulutusta, liikkumista, ympäristöä ja rakentamista koskevilla ratkaisuilla.
- Osallisuuden vahvistamisessa STM:n vastuulla ovat köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäiseminen, asumisen tukeminen palveluilla ja asumistuella, vammaispoliittiset kysymykset, romanipoliittiset kysymykset, maahanmuuttajien ja muiden erityisryhmien hyvinvointi ja terveys, sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistaminen, viimesijaisen toimeentulon turvaaminen."
- (http://www.stm.fi/hyvinvointi/osallisuuden_edistaminen)

RAY:n avustusjärjestelmä

osana yhteiskunnan julkishallinnollisia rakenteita

- avustustoimintaa ohjaavat lukuisat säädökset ja siitä on säädetty myös oma laki (Laki raha-automaattiavustuksista 1056/2001).
- säädöksissä on taustalla aina ollut lainsäätäjän ajatus siitä, että kansalaistoiminnan tukeminen julkisella rahoituksella on yhteiskunnan kannalta järkevää siksi, että kansalaisten toimeliaisuus järjestöissä on yhteiskunnalle ja demokratialle hyväksi
- osallisuudeksi sitä ei nimitetty vielä 1990-luvun lopullakaan, jolloin nykyiset säädökset valmisteltiin
- avustuslaissa yläkäsitteenä on terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen
- periaatteessa kaiken, mitä RAY-avustuksilla tuetaan, pitää jollain tavalla liittyä hyvinvoinnin edistämiseen.

RAY:n avustusjärjestelmä

osana yhteiskunnan julkishallinnollisia rakenteita

- Säädösten mukaan RAY-avustukset kohdennetaan
  - 1) yleishyödyllisille oikeuskelpoisille yhteisöille (järjestöille) ja
  - 2) terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen.
- Tässä mielessä se, mitä tänään ymmärrämme osallisuudella, kytkeytyy kahdella tavalla raha-automaattiavustuksilla tuettuun toimintaan
- Järjestötoiminnassa mukana oleminen on sellaisenaan kansalaisten osallisuutta (järjestö-yhteisöissä) ja pohjautuu perustuslakiin kirjattuun kansalaisten yhdistymisvapauteen.
- Toiseksi RAY-avustuksilla tuetun järjestötoiminnan tavoitteena ja lähtökohtana on hyvinvoinnin edistäminen ja hyvinvoinnin olennaisena ulottuvuutena on osallisuus.

Järjestöt kansalaistoiminnan rekisteröitynä muotona

- RAY avustaa vuosittain noin 800 sosiaali- ja terveysalan järjestöä suoraan.
- Jos mukaan lasketaan ne paikalliset ja alueelliset jäsenjärjestöt, joiden toiminta saa välillistä tukea emojärjestöjensä kautta, luku on noin seitsenkertainen.
- Sosiaali- ja terveysjärjestöissä on palkattua henkilöstöä noin 30 000 henkeä, joista RAY:n avustuksilla palkattuja on noin viidennes. Kaikki järjestöihin palkatut työntekijät ovat tietysti omien työsopimustensa kautta 'osallisia työmarkkinoilla'.
- Tämän lisäksi kansalaisjärjestötoiminnoissa on eri tavoin osallisina valtaosa suomalaisista. Osa on mukana vapaaehtois- ja vertaistoiminnoissa, osa osallistuu järjestöjen tapahtumiin ja toimintoihin ja osa saa järjestöiltä apua, tukea, ohjausta tai neuvontaa. Osa on mukana jäsenenä ja oma osallisuuden muotonsa on sekin, että ihmiset rahoittavat järjestötoimintaa jäsenmaksuin ja muilla tavoin.
- Suomalaisessa järjestelmässä kansalaisjärjestöt, jotka saavat julkista tukea, ovat yhteiskunnan rekisteröimiä (yhdistys- ja säätiörekisteri). Oikeuskelpoisuus on avustuksen saamisen ehtona. Yhdistyslaki ja lukuisat muut säädökset ohjaavat niiden toimintaa. Tältäkin puolelta katsottuna järjestötoiminta on varsin tiukasti 'osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa'.

Heikommassa asemassa olevat tarvitsevat tukea

- Hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta katsottuna osallisuuden vahvistamisessa on useimmiten kyse pyrkimyksistä vahvistaa heikommassa sosiaalisessa tai taloudellisessa asemassa olevien ihmisten tai väestöryhmien asemaa
- 'Osallisuuden vahvistaminen' on luontevasti 'syrjäytymisen ehkäisemistä'
- Heikompiosaisten auttaminen on sosiaali- ja terveystieteiden toiminnassa aina ollut selvä missio.
- Suurin osa alan järjestöistä on alun perin syntynyt auttamaan tavalla tai toisella tukea tarvitsevia kanssaihmiä.
- Kun RAY-avustukset jaetaan järjestöiltä tulevien hakemusten perusteella, ei ole kovin suuri ihme, että avustustoiminnassa heikommassa asemassa olevien väestöryhmien auttaminen on aina ollut merkittävä osa-alue. Näin on myös silloin, kun sitä ei avustusstrategisena painoalueena ole lausuttu julki.

Osallisuuden vahvistamista ei aina edes siksi nimitetä

- Osallisuuden vahvistamisesta on aivan konkreettisestikin kyse monissa järjestöjen toiminnoissa, vaikka osallisuuden käsitettä ei toimintasuunnitelmissa käytetäkään.
- Tällaisia toimintoja ovat esimerkiksi:
- *vertaistoiminnat, toimintakykyä edistävät ja kuntouttavat toiminnot, järjestölähtöinen auttamistoiminta, lapsiperheiden hyvinvointiin ja suoriutumiseen liittyvät toiminnot, matalankynnyksen kohtaamispaikat ja toimintakeskukset, vammaisten ja pitkäaikaissairaiden sosiaalinen tuki, sosiaalinen lomatoiminta ja erityisryhmien asumiseen liittyvät toiminnot.*
- *Heikompien väestöryhmien oikeuksien valvonta on puhtaasti osallisuuden edistämistä. Myös järjestöjen palveluiden kehittämisessä on useimmissa tapauksissa kyse siitä, että palvelujärjestelmän ulottumattomiin jäävät väestöryhmät ja heidän tilanteensa pyritään saamaan palvelujärjestelmässä tavalla tai toisella huomioiduiksi.*

Yhteiskunnan kehitys nostaa esiin uusia haasteita

- Yhteiskunnan kehitys muuttaa toiminta- ja elinympäristöjämme ja samalla niitä edellytyksiä, joissa kansalaisten elämä ja hyvinvointi toteutuvat.
- Omat syynsä on sille, miksi ja miten esimerkiksi yksinäisyys näyttää lisääntyvän ja millä tavoin se on tällä hetkellä suuri uhka ihmisten kokemalle hyvinvoinnille.
- Sama koskee 'tietoyhteiskuntavalmiuksia'; niistä on yhä vahvemmin tulossa osallisuuden edellytys. Yhteiskunnan toiminnoissa mukana pysyminen edellyttää kansalaisilta tänään aivan toisenlaisia valmiuksia kuin yksi tai kaksi sukupolvea sitten.
- Sellaisia kehitystrendejä, jotka muuttavat yksilöiden ja yhteiskunnallisten prosessien välisiä suhteita on lukemattoman paljon. Myös niitä vaikutusmekanismeja, joiden kautta tuo kehitys lopulta vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin, on lukemattomia.
- Se tosiasia, ettei yhteiskunnan kehitys automaattisesti tuota hyvinvointia kaikille, on synnyttänyt osallisuuskeskustelun.
- Oman haasteensa tähän tuo se, että sama kehitys, joka synnyttää huolen osallisuuden rapautumisesta, myös lisää ihmisten mahdollisuuksia olla yksilöllisiä; haluamme hakeutua omiin juttuihimme tai päättää tietoisesti olla osallistumatta johonkin.

RAY:n Paikka auki -ohjelma

ja vaikeasti työllistyvät nuoret

- Yksi ajankohtaisimpia teemoja osallisuudesta ja syrjäytymisestä käytävässä keskustelussa on vaikeasti työllistyvien nuorten kiinnittyminen työelämään ja sitä kautta heidän mahdollisuutensa omiin ansiotuloihin ja itsenäistymiseen sekä täysivaltaiseen kansalaisuuteen.
- Yhtenä rajattuna osallisuuteen liittyvänä hankkeena RAY käynnisti nuorten työllistymisen edistämiseen tähtäävän avustusohjelman vuodelle 2014 myönnettyillä avustuksilla.
- Paikka auki -ohjelman päämääränä on vahvistaa työelämän ulkopuolella olevien nuorten työelämävalmiuksia ja mahdollisuuksia päästä ansiotyöhön.
- Ohjelman tavoitealueista
  - toinen tukee nuorten työelämävalmiuksien vahvistamiseen liittyvien toimintamallien kehittämistä ja
  - toinen nuorten palkkaamista järjestöihin työkokemusta hankkimaan.
  - Paikka auki –ohjelma 2014–2017

Osallisuuteen liittyvänä RAY:n avustuskohteena

Osallisuushanke Salli

Projektin tavoitteita

1. Kokeilla ja kehittää toimintamalleja heikossa asemassa olevien ihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseksi (palvelujen kehittämisessä).
2. Kehittää toiminnallisia, edellä mainittujen ihmisryhmien äänen kuulumista vahvistavia menetelmiä erikseen valittavissa matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa.
3. Tuoda uudet menetelmät, tarpeet ja osallistumuodot vuoropuheluun sosiaali- ja terveysjärjestöjen sekä aikuissosiaalityön ja perusterveydenhuollon) kanssa.
4. Kehittää uusia viestinnän ja tiedottamisen tapoja yhteistyössä tiedotusvälineiden kanssa heikompiosaiten äänen kuulumiseksi.
5. Kehittää koulutusrakenne yhteistyössä järjestöjen kanssa, jossa tuetaan sekä järjestöjen osaamista että tämän osaamisen viemistä osaksi alueen julkisen sektorin ja ammattilaisten osaamista.
6. Tuoda hankkeessa kehitettyjä osallisuuden toimintatapoja, malleja ja kokemuksia KASTE II -ohjelman kautta laajempaan käyttöön.
(Salli -hankkeen avustushakemuksesta)

Kiitos!

